

Náboženství a církev v politickém životě České republiky po roce 1989

Tomáš Jarmara

Záměrem tohoto příspěvku je analyzovat postavení církví a vliv náboženství ve veřejném a politickém životě České republiky po roce 1989.¹ Pozornost je věnována působení církví a náboženských organizací, které se vedle obhajoby a prosazování křesťanských hodnot nacházely v situaci, kdy bylo nutné redefinovat jejich právní postavení a hospodářské zabezpečení v nových demokratických podmínkách. Jaké formy a prostředky k prosazování svých cílů a potřeb církve používaly? Která témata církve prosazovala? Kdo byl jejich hlavním aktérem a kdo politickým spojencem? Případová studie je pokusem popsat vybrané aktivity církví ve vztahu k politickému dění. Pozornost je zaměřena na oblasti volebních výzev, jež církve vydávaly věřícím, jejich vazbám na politické strany, postoji parlamentních stran k církevní nebo náboženské agendě a případům přímé politické angažovanosti církevních představitelů.

S ohledem na kapacitní možnosti studie, kdy se sledované období blížilo téměř ke třem dekadám, byla zvolena metoda induktivního sběru dat, která se na základě vzájemných souvislostí a návazností pravidelně opakovala a mohla poskytnout odpověď na výše uvedené otázky.

Úvod

Není cílem této statě zabývat se historickým vztahem církví a české společnosti, i když pochopitelně bez ní není možné situaci, v níž se církve nacházely po roce 1989, pochopit. Odráží se v ní celá spletnost vývoje staletí, které si sebou nese zátěž toho, co výstižně pojmenovává katolický intelektuál Tomáš Halík jako „historická zranění vztahu národa a círk-

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu „Reflection of National and European Identity in the New Millennium (NAETINEM),“ Erasmus+ project No. 2019-1-CZ01-KA203-061227.

ve“,² jež se dá vyjádřit v temporální zkratce svým počátkem v učení Jana Husa³ a následných událostech, přes Bílou horu, rekatolizaci, až po Masarykův politický program obnovení československé státnosti, který vycházel z reformačního výkladu českých dějin. Hluboce nábožensky založený Masaryk tvrdil, že „naše národní obrození je pokus pokračovat v díle Husově“ a smyslem českých dějin je idea náboženská: idea husitská a českobratrská.⁴ Nesporná autorita osobnosti prezidenta Osvoboditele však etablovala Masarykovu interpretaci jako převažující politickou koncepci budování nového státu, jež trvale snižovala důvěryhodnost katolické církve, kdy liberální část národa naznačovala katolíkům, že odmítají-li Husa, odmítají i své češství.⁵

Léta pěstovaný a latentně přítomný antiklerikalismus české společnosti se ukázal osudným nástupem komunistického režimu. Komunisté po roce 1948 rozpoutali tvrdou represivní politiku vůči římsko-katolické církvi doprovázenou agresivní ateistickou propagandou, která navazovala na tradici prvorepublikového bezvěrectví, volnomyšlenkářství, anti náboženskou a anti katolickou propagandu. To vše se dělo s tichým souhlasem veřejnosti, která necítila potřebu, jakkoliv vystoupit na obranu věřících.⁶

Listopadové události roku 1989 přinesly jistou změnu postoje české veřejnosti k církvi. Jen několik dní před pádem komunistického režimu proběhlo v Římě za značné účasti českých poutníků svatořečení Anežky Přemyslovny. Následně v průběhu bohoslužeb a díkůvzdání za kanonizaci, odehrávající se současně s masovými protirežimními demonstracemi, pronesl pražský arcibiskup František Tomášek často citovaný výrok, že „v této důležité chvíli zápasu za pravdu a spravedlnost v naší zemi stojím já i katolická církev na straně národa“.⁷ V průběhu statistické demonstrace z letenské pláně v Praze, kterou přímým přenosem přená-

² Tomáš HALÍK, „Nejen, ale i – drobné poznámky o víře,“ <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/clanek/49/> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 14. 3. 2022].

³ Srov. Petr Čornej, „Jan Hus v proměnách šesti století,“ *Studia Theologica* 17, č. 4 (2015): 19–35.

⁴ T. G. MASARYK, *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha, 2000, s. 6–7.

⁵ Srov. Miloš TRAPL, „František X. Halas o vztahu T. G. Masaryka k římskokatolické církvi,“ *Studia Theologica* 19, č. 4 (2017): 31–39.

⁶ K tématu dopadů sekularizace v českých zemích v době po roce 1918 srov. Miloš TRAPL, „Český politický katolicismus v letech 1918–1938,“ in Petr FIALA et al., *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno: CDK, 2008, s. 183–195.

⁷ Bohumil SVOBODA – Jan HARTMAN – Václav VAŠKO, „Generál bez vojska,“ *Nakladatelství Zvon*, 1994, s. 148.

šela státní televize, pak po mnoho letech ve veřejném prostoru zazněla z úst biskupa Václava Malého modlitba Páně. Jak se ale ukázalo v následujícím období, sblížení národa a církvi bylo spíše symbolické a jeho příčinou byl více komunistický režim, jako sdílený nepřítel. Rychlý pád komunismu otevřel prostor náboženské svobodě, zvýšil kredit náboženství obecně, včetně zvýšení prestiže náboženských institucí a katolické církve.⁸ Nicméně situace byla pro církev obtížná. Po mnoha desetiletích vyloučení ze sféry veřejného života církev nedisponovala zkušenostmi komunikace s veřejností, médií a politickou sférou a hledaly své místo v nových demokratických poměrech.

1. Církev po roce 1989

Hlavním tématem církví a náboženských společností po roce 1989 byla úprava jejich právního postavení a hospodářského zabezpečení činnosti. Oficiální linii České biskupské konference a dalších církví na počátku 90. let bylo nespojovat se s žádnou politickou stranou. Podle tehdejšího kardinála Miloslava Vlků měla církev zájem o politiku, „nikoliv ve stranicovém smyslu, ale ve smyslu společného zájmu o dobro společnosti a lidí“.⁹ Od počátku ale existovala konfliktní linie mezi Českou biskupskou konferencí (ČBK) a Občanskou demokratickou stranou (ODS)¹⁰ jako hlavní stranou vládních koalic s častými vzájemnými výpady. Typickými byla opakovaná prohlášení ČBK, že po roce 1989 předložila řadu návrhů na úpravu právního postavení a hospodářského zabezpečení církví. Žádný

⁸ Srov. Tomáš JARMARA, „Vliv náboženství jako kulturně politického fenoménu na politický vývoj v České republice po roce 1989,“ MDA, <http://www.masarykovaakademie.cz/index.php/o-nas/pobočky-mdá/plzen/215-vliv-nabozenstvi-jako-kulturne-politického-fenomenu-na-politicky-vyvoj-v-ceske-republice-po-roce-19> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 19. 2. 2022].

⁹ Vyjádření kardinála Miloslava Vlků pro BBC v roce 2002: „Miloslav Vlk kardinál,“ <http://www.bbc.co.uk/czech/interview/vlk4.htm> [zveřejněno 12. 6. 2002, cit. 14. 3. 2022].

¹⁰ Zkratky politických stran uvedených v textu: CDU-CSU – Křesťanskodemokratická unie a Křesťansko-sociální unie Bavorska, ČSSD – Česká strana sociálně demokratická, KDS – Křesťanskodemokratická stran, KDU-ČSL – Křesťanskodemokratická strana-Česká strana lidová, KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, ODA – Občanská demokratická aliance, ODS – Občanská demokratická strana, OF – Občanské fórum, SPD – Strana přímé demokracie, SZ – Strana zelených, US-DEU – Unie svobody-Demokratická unie.

z návrhů ale nezískal dostatečnou podporu, protože pro solidní řešení nebyl u vládní ODS dostatek politické vůle.¹¹ Aktivní ve věci byla KDU-ČSL jako koaliční partner ODS (1992–1997). Křesťanští demokraté opakovaně předkládali své návrhy, ale bez konkrétní dohody v celé koalici. Církev situaci prezentovala tak, že ODS nechtěla „dopřát“ koaličnímu partneru politický zisk z úspěchu možného řešení a obává se růstu vlivu a síly církve – nejen společensko-politického, ale i ekonomického.¹² Na druhou stranu se ilustrativním stal výrok předsedy vlády a ODS Václava Klause v průběhu oslav svatého Cyrila a Metoděje na Velehradě v roce 1993, že Katolická církev začíná hrát roli naprosto neadekvátní jejímu postavení v zemi.¹³ Druhý den po tomto vyjádření se předseda vlády, a člen církve československé církve husitské, účastnil bohoslužby v Betlémské kapli pořádané k svátku mistra Jana Husa.¹⁴

Prvním aktivním vstupem Katolické církve do politické arény bylo vyjádření mluvčího biskupské konference Daniela Hermana, jenž nezvykle komentoval politický vývoj v zemi. Po vládní krizi na podzim roku 1997 přivítal pád vlády premiéra Václava Klause. Podobně se vyjádřil i kardinál Vlč. Vyčetl předsedovi vlády naprostou absenci pro duchovní hodnoty a prohlásil, že „požadavek na Klausovo odstoupení je logickým závěrem vývoje poslední doby“.¹⁵

Přesto byly církve (na rozdíl od odborů, komor a zaměstnavatelských svazů) v otevřených výzvách k podpoře politických stran zdrženlivější. Platí to zejména pro Českobratrskou církev evangelickou a Církev československou husitskou, jejichž aktivity se omezovaly pouze na výzvy k účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny. Husitská církev zpravidla vydávala výzvu k volební účasti. Apel se nesl v obecném duchu spolupodpovědnosti křesťanů za společnost a svět. Za jediné nepřímé doporučení by se dala považovat opakující se teze, že je důležité, koho volíme,

¹¹ „Přehled jednání mezi státem a církvemi,“ vydal sekretariát České biskupské konference, Praha, 2001, s. 7.

¹² Tamtéž, s. 7.

¹³ *Český deník*, 8. 7. 1993.

¹⁴ Václav Klaus se i jako prezident pravidelně účastnil slavnostních bohoslužeb. Viz například „Státní svátek připomněl odkaz reformátora Jana Husa,“ ČT24, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1331193-statni-svatek-pripomnel-odkaz-reformatora-jana-husa> [zveřejněno 6. 7. 2010, cit. 10. 1. 2022].

¹⁵ MF Dnes, ČBK: „Požadavek na Klausovo odstoupení,“ 12. 11. 1997.

protože tak lze dát zaznít hlasu Kristovu v tomto světě.¹⁶ Synod Česko-bratrské církve byl ještě méně adresný. Uváděl, že křesťanství není politický program a výzva k volební účasti není spojena s podporou žádné politické strany.¹⁷ Adresnější výzvy volila Katolická církev. První výzvu tohoto typu představuje *Prohlášení českých a moravských biskupů k volbám* vyzývající věřící k účasti na parlamentních volbách v roce 2002.¹⁸ Je v něm doporučeno zvážit své svědomí, zda strana, jíž hodlá věřící projevit svou důvěru, si ji zaslouhuje. Věřící by neměli bezmyšlenkovitě přijmout seznam kandidátů připravený stranickým sekretariátem, ale zakroužkovat jména těch, kteří nejdou jen za osobní mocí a zaslouhují si důvěru. Výzva biskupů k preferenčnímu hlasování se ukázala být pro koaličního partnera lidovců Unii Svobody-DEU fatální. Podíl preferenčních hlasů pro poslance KDU-ČSL se oproti volbám v roce 1998 zdvojnásobil¹⁹ a lidovci získali na úkor unionistů 22 poslaneckých křesel namísto původním pořadím přiřčeným 14 z 31 mandátů. Výzva věřícím se opakovala i před parlamentními volbami v roce 2006.²⁰ V katolických kostelech byl čten pastýřský list českých a moravských biskupů, který měl křesťanům pomoci při rozhodování. Věřící jsou nabádaní, aby si vzpomněli, jak poslanci jednotlivých stran hlasovali u zákonů, na nichž křesťanům záleží, jako bylo schválení smlouvy s Vatikánem, odmítnutí protiústavního zákona o církvích, zákon o eutanázii, registrovaném partnerství a využití lidských embryí. V pastýřském listu se neobjevilo jméno žádné politické strany, ale z obsahu bylo zřejmé, že doporučenou stranou je KDU-ČSL.

Před volbami do Evropského parlamentu v roce 2009 kardinál Vlk nedoporučil volit politiky, kteří rozbili koaliční vládu premiéra Mirka To-

¹⁶ Církev československá husitská, „Volby,“ <https://www.ccsk.cz/index.php> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 10. 1. 2022].

¹⁷ Českobratrská církev evangelická, „Slovok volbám,“ <https://e-cirkev.cz/aktuality/slovok-volbam> [zveřejněno 20. 5. 2017, cit. 10. 3. 2022].

¹⁸ „Prohlášení českých a moravských biskupů k volbám 2002,“ <https://www.cirkev.cz/archiv/021023-prohlaseni-ceskych-a-moravskych-biskupu-k-volbam> [zveřejněno 23. 10. 2002, cit. 18. 2. 2022].

¹⁹ Lukáš LINEK, „Vliv volební účasti na zisky jednotlivých politických stran: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006,“ *Politologický časopis/Czech Journal of Political Science* 14, č. 3, s. 205–223.

²⁰ „List českých a moravských biskupů k volbám 2006,“ <https://www.cirkev.cz/archiv/060517-list-ceskych-a-moravskych-biskupu-k-volbam-2006> [zveřejněno 17. 5. 2006, cit. 18. 2. 2022].

polánka.²¹ Byla tím myšlena zejména Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), jež obratem označila Vlkův vstup do předvolební kampaně za bezprecedentní, neslučující se s posláním církví a motivovaný majetkovými zájmy katolické církve.²² Vyjádření pražského arcibiskupa pravděpodobně souviselo s tím, že Topolánkova vláda byla první vládou, která připravila a podala návrh církevních restitucí do Poslanecké sněmovny, ta jej ovšem neschválila. Zřejmě první výzva České biskupské konference s uvedením konkrétních politických stran zazněla před parlamentními volbami v roce 2010. Rada Iustitia et pax při ČBK vydala na svých webových stránkách prohlášení, v němž biskup Václav Malý radí křesťanům, aby se zaměřili na programy menších stran majících dlouhodobou vizi, nikoli na sliby ČSSD a ODS a jejich návrhy, jak řešit zadlužování státu.²³ Výzva nepřinesla očekávaný efekt a KDU-ČSL se poprvé v polistopadovém období nedostala do Poslanecké sněmovny. Patrně to vedlo biskupskou konferenci k tomu, že další výzvy před parlamentními volbami v roce 2013 a 2017 byly již neadresné. Nedořešená otázka církevních restitucí motivovala představitele katolické církve k hledání dalšího politického partnera. V případech obou sněmovních voleb byla vydána *Prohlášení*, že nejít k volbám není správným křesťanským postojem. Z textů není patrná explicitní ani odvozená podpora KDU-ČSL a je přítomen jen obecný apel na obranu tradičních hodnot. Výzva z roku 2013 obsahuje formulaci, že církev je vtahována do politického zápasu stran, ale chce zůstat mimo tuto rovinu sporů a nadále prosazovat morální zásady a duchovní hodnoty, na nichž je budován spokojený život společnosti.²⁴ Inovativní byla výzva z roku 2017 upozadující tradiční konzervativní slovník.²⁵ Mnohem civilněji je doporučeno volit slušnost,

²¹ IDnes, „Nevolte politiky, kteří svrhli vládu, vzkázal lidem kardinál Vlk,“ <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/nevolte-politiky-kteri-svrhli-vladu-vzkazal-lidem-kardinal-vlk> [zveřejněno 4. 6. 2009, cit. 18. 2. 2022].

²² Radio Prague, „Paroubek se ohradil proti dokumentu církve týkající se voleb,“ <https://cesky.radio.cz/paroubek-se-ohradil-proti-dokumentu-cirkve-tykajicimu-se-voleb8397823> [zveřejněno 28. 4. 2010, cit. 18. 2. 2022].

²³ Jupax.cz, „Podpořili jsme,“ <https://www.jupax.cz/category/podporili-jsme> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 18. 2. 2022].

²⁴ Diecéze, „Stanovisko předsedy České biskupské konference k volbám 2013,“ <https://www.doo.cz/posledni-zpravy/1533-stanovisko-predsedy-ceske-biskupske-konference-k-volbam-2013.html>.

²⁵ IDnes, „Správný křesťan chodí volit, nabádají věřící biskupové,“ https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/biskupovevyzvalobykrestane.A171003_095105_domaci_hell [zveřejněno 3. 10. 2017, cit. 18. 2. 2022].

úctu ke druhým, kultivovanost, pozitivně formulované cíle a je varováno před lacinými sliby.²⁶

Naposledy čeští a moravští biskupové vyzvali věřící k účasti na prezidentských volbách v roce 2018. Před druhým kolem voleb byla na závěr bohoslužeb čtena výzva, že by měl být volen kandidát podporující slušnost, stabilitu rodiny, ochranu lidského života ve všech jeho fázích, chápající význam křesťanských hodnot a pravdy a lásky k člověku.²⁷ Oficiálnímu prohlášení předcházely dvě výzvy z prostředí katolické církve, které se explicitně vymezily vůči stávajícímu prezidentovi Miloši Zemanovi a podpořili jeho protikandidáta Jiřího Drahoše. Na veřejném shromáždění podpořil Drahoše emeritní plzeňský biskup František Radkovský.²⁸ Kritizoval osobní negativní vlastnosti prezidenta mající morálně devastující vliv na společnost, kterou může svojí čestností, morální a intelektuální úrovní odstranit profesor Drahoš. Druhou výzvou byl otevřený dopis provinciála Dominikánského řádu v České republice Benedikta Mohelníka. Vyzval věřící, aby nevolili současnou hlavu státu, protože nemá dostatečnou mravní autoritu, probouzí v lidech nízká hnutí a jako prezident ukázal, že pravdu a spravedlnost nepokládá za skutečně důležitou.²⁹ Dopis zveřejněný na webových stránkách Dominikánů měl značnou publicitu. Pražský arcibiskup Dominik Duka, který je členem řádu a v 90. letech byl jeho provinciálem, se odmítl k dopisu vyjádřit s odkazem na oficiální prohlášení ČBK. K výzvě biskupa Radkovského uvedl, že volby nejsou církevní, ale občanskou aktivitou, že se zdržuje osobního vyjádření, protože by bylo těžké odlišit, kdy mluví jako biskup a kdy jako běžný občan. „Myslím, že důležité je modlit se

²⁶ Česká biskupská konference, „Výzva České biskupské konference k nadcházejícím volbám 2017,“ <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/171003vyzva-ceske-biskupske-konference-k-nadchazejicim-volbam> [zveřejněno 3. 10. 2017, cit. 18. 2. 2022].

²⁷ Církev.cz, „Přijďte k hlasovacím urnám,“ <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180119i-pro-2-kolo-prezidentske-volby-plati-vyzva-cbk-prijdte-k-hlasovacim-urnam> [zveřejněno 19. 1. 2018, cit. 18. 2. 2022].

²⁸ Christnet.eu, „Biskup Radkovský podpořil Jiřího Drahoše, kardinál Duka nikoho konkrétně jmenovat nechce,“ https://www.christnet.eu/zpravy/28960/biskupradkovsky_podporiljiriho_drahoše_kardinal_duka_nikoho_kon_kretně_jmenovat_nechce.url [zveřejněno 26. 1. 2018, cit. 18. 2. 2022].

²⁹ Aktuálně.cz, „Nevolte Zemana, vyzývá věřící hodnostář dominikánů. Probouzí v lidech nízká hnutí a sobectví, napsal,“ <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/predstaveny-dominikanu-vyzval-verici-aby-nevolili-zemana-nes/r~861b5776f0a211e7984d0cc47ab5f122/> [zveřejněno 3. 1. 2018, cit. 18. 2. 2022].

za dobrou volbu prezidenta. A taky umět přijmout, když nebude zvolen kandidát mého srdce.“³⁰

Některá média uváděla, že mezi řadovými věřícími se těší větší podpoře Zemanův protikandidát ve druhém kole Jiří Drahoš, kterého neoficiálně při setkání věřících doporučují nižší církevní hodnostáři.³¹ Rovněž uváděla, že vztahy Dominika Duky a Miloše Zemana jsou velmi vřelé, protože sdílejí společný pohled na některé společenské problémy. Případně, že za kardinálovým pozitivním vztahem k prezidentovi byla snaha o vrácení majetku církve v areálu Pražského hradu. Dohoda, jejíž byli oba hlavními aktéry, byla po letech sporu uzavřena v roce 2016.³²

Synodní rada Českobratrské církve evangelické (ČCE) před prezidentskými volbami v roce 2018 oficiálně přijala prezidentského kandidáta Jiřího Drahoše. Vyjádřenou podporu komentovala specifickým způsobem, že vzhledem k demokratickému presbyterně synodnímu zřízení církve se jedná o doporučení k volbě jen synodní radou, jež by pravděpodobně nevyjádřila podporu prezidentu Zemanovi.³³ Prohlášení k prezidentským volbám vydal i patriarcha Církve československé husitské Tomáš Butta.³⁴ Připomněl v něm 100. výročí založení Československa a vyzval k volbě přímého a slušného prezidenta, který by dokázal propojovat a sjednocovat názorově rozrůzněnou společnost. Vyjádření přidala i Církev evangelická augsburského vyznání. Nedoporučila konkrétního kandidáta a uvedla, že se jedná o výsostné právo každého občana a jeho svědomí. Její představitel Cyril Tyrlík vyzval k přímým modlitbám za budoucího prezidenta, vládu a politickou situaci v zemi.³⁵

³⁰ Dominikduka.cz, „Zvolme prezidenta s Boží pomocí, modlitbou a užijeme rozum,“ <http://www.dominikduka.cz/vyjadreni/zvolme-prezidenta-s-bozi-pomoci-modlitbou-a-uzijeme-rozum/> [zveřejněno 25. 1. 2018, cit. 18. 2. 2022].

³¹ HN.cz, „Prezidentský souboj mohou rozhodnout věřící,“ <https://archiv.hn.cz/c1-66026540-souboj-zemana-s-drahosem-mohou-rozhodnout-verici> [zveřejněno 24. 1. 2018, cit. 18. 2. 2022].

³² I rozhlas, „Vyznamenání jako náramek přátelství,“ https://www.irozhlas.cz/zpravy-z-domova/vyznamenani-jako-naramek-pratelstvi-zeman-na-hrade-ocenil-jiz-40-svych-kamaradu_1610290621_ [zveřejněno 29. 10. 2016, cit. 18. 2. 2022].

³³ E-cirkev.cz, „Jiří Drahoš byl hostem synodní rady ČCE,“ <https://www.e-cirkev.cz/aktuality/jiri-drahos-byl-hostem-synodni-rady-cce/> [zveřejněno 3. 5. 2017, cit. 18. 2. 2022].

³⁴ Církev československá husitská 2018, „Vyjádření patriarchy k volbě prezidenta v roce 100. výročí státu,“ <https://www.ccsch.cz/view.php?id=3873> [zveřejněno 26. 3. 2018, cit. 18. 2. 2022].

³⁵ Slezská církev evangelická augsburského vyznání – SCAEV.cz, „Slovo biskupa k prezidentským volbám,“ <https://www.sceav.cz/cs/sceav/aktuality/item/1432-slovo-biskupa-k-prezidentskvolbA1m> [zveřejněno–neuvedeno, cit. 18. 2. 2022].

Česká biskupská konference pravidelně vyzývala i k účasti ve volbách do Evropského parlamentu, ať již sama nebo prostřednictvím svých reprezentantů. Apel nebyl nikdy adresný ve stranickém slova smyslu. Po formulované otázce, koho volit, bylo nabídnuto zamyšlení, že k Evropě patří křesťanství a křesťanské hodnoty nejen jako kulturní jev, ale i jako způsob života. Proto je třeba volit osobnosti, které jsou toho zárukou a pro které znamená vláda službu a lásku k bližnímu v duchu Kristova evangelia.³⁶

Hlavním politickým reprezentantem věřících tak byla KDU-ČSL. Měla exkluzivní vztah ke Katolické církvi, který byl takto i vnímán veřejností. Současně se strana lidová zpočátku snažila proklamativně odpoutat od katolicismu, neboť si byla vědoma, že spojení s Katolickou církví je v české společnosti limitem širší volební podpory. Tehdejší předseda Josef Lux přišel s tezí posunout stranu po vzoru německé CDU-CSU na středopravou univerzální stranu typu catch all. KDU-ČSL na svém sjezdu v roce 1997 schválila programové prohlášení *Křesťanskodemokratická politika pro 21. století*, v němž deklarovala, že není politickou rukou církvi a že se oddělila od všech přímých vazeb na náboženská vyznání a církve.³⁷ Podle dostupných šetření ale zůstávala stranou praktikujících katolíků. Na jejich podpoře byla závislá a tento horizont nedokázala překročit.³⁸ Charakteristickým znakem jejich členů a voličů byla silná religiozita a konfesní homogenita, kdy se devět z deseti voličů strany hlásilo k římskokatolické církvi a pouze dvě procenta k žádnému náboženství.³⁹ Obecně se dá konstatovat, že katoličtí věřící ví, že právě strana lidová prosazuje po státu a společnosti to, co potřebuje vedení jejich církve. Z výsledků dosavadních výsledků voleb bylo patrné, že podpora katolických věřících byl koncentrována v zemědělských oblastech jižní Moravy a Zlínského kraje.

³⁶ Církev.cz, „Prohlášení České biskupské konference k nadcházejícím volbám do Evropského parlamentu,“ <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/190509prohlaseni-ceske-biskupske-konference> [zveřejněno 9. 5. 2019, cit. 18. 2. 2022].

³⁷ KDU-ČSL 1997. Sjezd Hradec Králové – dokumenty. Dostupné: <https://www.kdu.cz/akce/sjezd-1997>.

³⁸ Lubomír KOPEČEK – Vít HLOUŠEK, *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*, Praha: Grada, 2010, s. 170.

³⁹ Lukáš LINEK – Štěpán PECHÁČEK, „Low Membership in Czech Political Parties: Party Strategy or Structural Determinants?,“ *Journal of Communist Studies and Transitional Politics* 23, č. 2 (2007): 259–275.

Část katolíků z měst pravděpodobně upřednostňovala ve volbách strany občanské pravice, jako KDS nebo ODA. Na tento elektorát se později zaměřila TOP 09, která vznikla v roce 2009. Lze ji zařadit do stranické rodiny konzervativních stran, kdy se sama definuje jako konzervativní strana vycházející z křesťansko-židovské tradice. Její zrod byl iniciován i některými vrcholovými představiteli KDU-ČSL a při svém vzniku inkorporovala řadu místních organizací KDU-ČSL.⁴⁰ TOP 09 úspěšně vyplnila prostor mezi liberálně konzervativní ODS a sociálně konzervativní KDU-ČSL.

Čeští evangelíci zase dávali často najevo své sympatie Václavu Havlovi, který byl spojován s liberální Unií svobody, jejímž členem a poslancem PČR byl známý evangelický duchovní Svatopluk Karásek. Na volebních kandidátkách Unie svobody se objevila řada aktivních evangelíků. Úspěšně zvolenými unionisty na komunální i krajské úrovni byli například kandidáti polské národnosti v Moravskoslezském kraji z prostředí Slezské církve evangelické augsburského vyznání.⁴¹

Z levé části politického spektra se pak ČSSD pokusila prostřednictvím křesťansko-sociální platformy založené v roce 2009 oslovit nábožensky orientované voliče a příznivce levice, „kteří kladou důraz na ukotvení sociálnědemokratických snah i v oblasti, která přesahuje materiální stránky každodenního života“.⁴² Za pozornost stojí, že sociálnědemokratický předseda vlády Jiří Paroubek (2005–2006) je členem Církve československé husitské, k níž se v průběhu svého politického života veřejně hlásil.

2. CÍRKEVNÍ RESTITUCE A POLITICKÉ STRANY

Církevní restituce byly religiózním tématem, které se stalo jednou z významných konfliktních linií české politiky hned od počátku 90. let. Téma vyvolávalo značnou společenskou tenzi, jež měnila obraz kato-

⁴⁰ Tomáš JARMARA, „TOP 09 a Věci veřejné v kontextu institucionalizace českých politických stran po roce 1989,“ *Politologická revue* 17, č. 1 (2001): 56–74.

⁴¹ Podrobně k reprezentaci polské národnostní menšiny: Lubomír KOPEČEK, „Coexistencia-Soužití a politická reprezentace polské menšiny na Těšínsku,“ *Středoevropské politické studie*, č. 5 (2003): 2–3.

⁴² Křesťansko-sociální platforma ČSSD. <https://www.cssd.cz/strana/partneri-a-podporovatele/partneri/krestansko-socialni-platforma-cssd/> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 21. 2. 2022].

lické církve spíše negativně. Nejednalo se primárně o náboženskou tématiku, ale o otázku majetkového vyrovnání církve, která vzbuzovala široký společenský zájem. Podle řady průzkumů podporovala církevní restituce pouze necelá třetina české veřejnosti. Výrazně většinovým názorem bylo, že církve nejsou užitečné a pokud by se jim měl vůbec nějaký majetek vrátit, tak pouze malá část nezbytná pro jejich chod.⁴³ Dlouhodobý postoj veřejnosti byl zcela jistě zásadní konstantou pro pozici politických stran k restitucím církevního majetku a další církevní problematice.

Jednoznačnou pozici zaujímal KDU-ČSL, jež celou svou agendou církevní restituce podporovala. Ostatní parlamentní strany sice ve volebních programech nereflektovaly zájmy církví, ale nemohly se vyhnout otázce církevních restitucí, v níž se rozcházely v míře podpory a návrzích jejich řešení. Jednoznačně odmítavě se k požadavkům církve stavěla KSČM. Další strany zaujímal diferencované postoje, mnohdy motivované aktuální politickou situací. Platí to zejména pro ČSSD, která příkladně využila téma církevních restitucí v kampani proti vládě Petra Nečase v krajských volbách 2012.⁴⁴ V programu sociálních demokratů se téma církví objevilo již v roce 1996. Byl v něm vyjadřován respekt k církvím a také zde bylo uvedeno, že křesťanství a náboženská společenství měla nezpochybnitelný význam pro vznik moderní evropské společnosti. ČSSD neváhala souhlasně poukázat na tehdejší kritický vztah reprezentantů ČBK k morálnímu stavu společnosti a negativnímu postoj k tržnímu hospodářství bez přívlasků. Vymezila se tím proti politice ODS jako hegemonu pravice a zvyšovala svůj koaliční potenciál vůči KDU-ČSL, jež se v roce 1996 přihlásila k sociálně tržnímu hospodářství. Poté se problematika církví z programu ČSSD ztrácí a vrací se v roce 2006, kdy je opět uznán přínos církví ke kvalitě společenského života. V programu je uvedeno, že pokud církve plní obecně prospěšné aktivity v charitativní, zdravotní, sociální a vzdělávací oblasti, bude ČSSD napomáhat řešení jejich hospodářského zajištění. Sociální demokraté se přihlásili i k úpravě právních vztahů s církvemi, církevním restitucím a k ratifikaci smlouvy České republiky a Vatikánu. Program byl motivován potřebou koaliční-

⁴³ Typický průzkum STEM: „S církevními restitucemi souhlasí jen 29 % občanů,“ <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/s-cirkevnimi-restitucemi-souhlas-i-jen-29-r-i:article:766881/> [zveřejněno 20. 12. 2012, cit. 21. 2. 2022].

⁴⁴ Otto EIBL – Miloš GREGOR – Alena, MACKOVÁ, „O čem jak hovořil Václav Klaus ve svých veřejných projevech,“ *Czech Journal of Political Science*, č. 4 (2013): 392–418.

ho partnera a evidentně vstřícný ke KDU-ČSL, která se však po volbách stala součástí pravicové vládní koalice. V dalším programu ČSSD pro sněmovní volby roce 2010 je návrh restitucí předchozí vlády premiéra Topolánka (ODS), v níž byla účastna i KDU-ČSL, označen za megalomanský projekt, který je třeba omezit. Narovnání vztahu státu a církvi je podmíněno všeobecným konsensem a vyvážeností požadavků obou stran. Analogicky se k církevním restitucím stavěla i ODS, rovněž si vědoma koaličního potenciálu KDU-ČSL. Vláda premiéra Topolánka poslala návrh církevních restitucí do Poslanecké sněmovny (2008), která jej ale neschválila i pro nesouhlas některých vlastních poslanců ODS. O konečném schválení církevních restitucí rozhodly výsledky voleb v roce 2010. Volby sice vyhrála ČSSD, ale nebyla schopna sestavit vládu. Klíčovou roli sehrála nová politická strana TOP 09. Podmínila svou účast v koaliční vládě premiéra ODS Petra Nečase finálním řešením církevních restitucí, jež schválila Poslanecká sněmovna v listopadu 2012. Dalo by se konstatovat, že se církvím prostřednictvím svého exkluzivního partnera – KDU-ČSL a jeho koaličního potenciálu dařilo artikulovat své zájmy i do volebních programů a postoje ostatních politických stran. V TOP 09 pak našla politického partnera personálně a ideově propojeného s KDU-ČSL,⁴⁵ který se zřejmě výrazně zasloužil o finální řešení restitucí církevního majetku.

2.1 Reakce na církevní restituce

Reakce na přijetí zákona rozdělily politickou scénu a ukázaly, že i po jejich schválení zůstávaly významnou politickou agendou. Sociální demokraté a komunisté se se zákonem odmítali smířit s tím, že přilíš zatíží státní rozpočet. Kritika mířila na formu schválení i obsah. Zákon byl podle levice prohlasován sněmovnou nestandardně na konci schůze v pozdním jednacím čase, a dokonce v průběhu přestávky na jednání poslaneckých klubů, což měl být záměr předkladatele, navíc s velmi těsným rozdílem, a v případě tak velkého majetku mělo být dosaženo širší politické shody.⁴⁶ Obsahovou výtkou byla špatná právní úprava ote-

⁴⁵ Tomáš JARMARA, „TOP 09 a Věci veřejné v kontextu institucionalizace českých politických stran po roce 1989,“ *Politologická revue* 17, č. 1 (2001): 56–74.

⁴⁶ Např. *Noviny.cz*, „ČSSD si našla volební tahák: kritiku restitucí,“ <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/cssd-si-nasla-volebni-tahak-kritiku-restituci-158231> [zveřejněno 21. 6. 2012, cit. 21. 2. 2022].

vírající Benešovy dekrety a možnosti vznášení restitučních nároků německých řádů, jimž byl majetek odebrán po druhé světové válce. Stejně tak došlo i k pochybnostem, zdali do církevních restitucí nebyl zahrnut i majetek zestátněný před únorem 1948. Vládní strana Věci veřejné, která v podpoře církevních restitucí lavírovala, podala na jejich schválení hned dvě ústavní stížnosti, jež Ústavní soud odmítnul.⁴⁷ Politické strany Občanští demokraté a TOP 09 jej naopak obhajovaly morálně i ekonomicky. Co bylo ukradeno, musí být vráceno, nejedná se o dar, ale příležitost pro další rozvoj, restituce přispějí k zeštíhlení státu a v konečném důsledku přenesou financování ze státu na církev.

Finální tečku udělal prezident Klaus. Zákon nevetoval, nechal ho projít, ale odmítl jej podepsat. Odmítnutí podpisu vysvětlil jako „výraz osobního postoje i společenské atmosféry v naší zemi, kdy jsem v posledních dnech dostával bezprecedentní množství dopisů a e-mailů občanů České republiky, v nichž mě žádali, abych zákon vetoval“.⁴⁸ V rozsáhlejší odůvodnění uvedl, že podoba přijatého zákona nastoluje nerovné podmínky v přístupu státu k otázce restitucí a nápravy křivd minulosti mezi církvemi a náboženskými společnostmi a všemi ostatními subjekty, ať jsou jimi fyzické či právnické osoby, a to tak, že církev oproti ostatním a na úkor ostatních zvýhodňuje. Vytváří se reálná rizika prolomení dosavadní restituční legislativy a nad přijatým řešením neexistuje na politické scéně ani ve společnosti konsensus, ač jeho naplnění bude zavazovat i další vlády. Zákon byl protlačen silou, odmítl jej Senát, jeho přijatou podobu podle průzkumů odmítá velká většina občanů a přispěje k další politické polarizaci ve společnosti.⁴⁹

⁴⁷ Ústavní stížnosti Věci veřejných se týkaly toho, že jejímu poslanci Michalu Babákoví bylo odebráno slovo předsedkyní Sněmovny při jeho projevu v červenci 2012, ve kterém požadoval, aby byl zákon vrácen do druhého čtení, čímž mělo dojít k zásahu do svobodné soutěže politických sil. Druhá stížnost obsahovala výtku, že zákon byl schválen během přestávky na jednání poslaneckého klubu, dále že majetek bude vrácen podle netransparentních parametrů a porušuje Listinu základních práv a svobod. Viz např. Český rozhlas 2013, „Ústavní soud se nebude zabývat stížnostmi VV na církevní restituce,“ <https://cesky.radio.cz/ustavni-soud-se-nebude-zabyvat-stiznostivv-na-cirkevni-restituce-8329553> [zveřejněno 18. 1. 2013, cit. 21. 2. 2022].

⁴⁸ Lidové noviny, „Klaus nechal projít církevní restituce. Zákon nepodepsal ani nevetoval,“ https://www.lidovky.cz/domov/prezident-klaus-nechal-cirkevni-restituce-projit-ale-nepodepsal-je.A121122_104055_in-domov-kh [zveřejněno 22. 11. 2012, cit. 21. 2. 2022].

⁴⁹ Tamtéž.

Prezidentem Klausem uvedený postoj veřejnosti potvrzovaly průzkumy veřejného mínění, podle kterých se zvýšil na 78 % počet lidí, kteří s přijatým zákonem nesouhlasili (pouze 20 % jej schvalovalo).⁵⁰ Negativní postoj veřejnosti k restitučnímu zákonu se ihned stal významnou politickou agendou, jež byla využita i v supervolebním roce 2013, ve kterém proběhly sněmovní a prezidentské volby. V prezidentské kampani jej akcentoval Miloš Zeman, jež považoval za možné, aby o přijatém zákoně proběhlo všelidové referendum, i když připustil, že lepší variantou by byla úprava zákona,⁵¹ jež by církvím v dalších letech snižovala objem státních financí.⁵² K Zemanově iniciativě se v kampaních pro volby do Poslanecké sněmovny připojila KSČM a ČSSD. Komunisté slibovali revokaci zákona referendem a předseda a volební lídr sociální demokracie Bohuslav Sobotka se přikláněl k mírnější verzi revize zákona a snížení finančních prostředků církvím.⁵³ Po vítězných volbách na podzim roku 2013 se designovaný předseda vlády Bohuslav Sobotka opakovaně sešel se zástupci církví nad úpravou restitucí a jedním z námětů bylo, aby se církve alespoň zavázaly, že finanční prostředky z restitucí, jejichž využití zákon nestanovil, daly do charitativních projektů a na sociální péči.⁵⁴ Církve prostřednictvím České biskupské konference a Ekumenické rady církví ovšem úpravu restitucí odmítly, bez jejich souhlasu dohoda nebyla možná,⁵⁵ a opakovaně deklarovaly, že jsou pochopitelně připraveny do oblastí charity a sociální péče vstoupit.⁵⁶

⁵⁰ Viz např. průzkum STEM: „Vrácení majetku církví je podle 70 % nespravedlivé,“ <https://www.tydeniky.cz/menu/75/politika/clanek-24146-70/> [zveřejněno – neuvěděno, cit. 21. 2. 2022].

⁵¹ Viz např. E15.cz, „Zeman se vyslovil pro změnu zákona o restitucích,“ <https://www.e15.cz/domaci/zeman-se-vyslovil-pro-zmenu-zakona-o-cirkevnych-restitucich-1017823> [zveřejněno, cit.].

⁵² V této souvislosti je zajímavé, že Miloš Zeman velmi tvrdě kritizoval kampaň ČSSD proti církevním restitucím v roce 2012, protože mu připomínala primitivní protektorátní antisemitský plátek Árijský boj. ČSSD v kampani používala billboard, na kterém byla ruka chtivého preláta přebírající pytel se 134 miliardami korun.

⁵³ Viz např. IDNES, „Sobotka žádá Duku o nové jednání o revizi církevních restitucí,“ https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/jednani-cssd-s-okamurou-o-snemovne.A131114_075037_domaci_kop [zveřejněno 14. 11. 2013, cit. 21. 2. 2022].

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Viz např. IDNES, „ČSSD uznala, že bez souhlasu církví s restitucemi nemůže nic dělat,“ https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/cssd-uznala-ze-bez-souhlasu-cirkvi-s-restitucemi-neudel-nic.A131115_111726_domaci_kop [zveřejněno 15. 11. 2013, cit. 24. 2. 2022].

3. REKRUTOVÁNÍ POLITICKÝCH LÍDRŮ Z PROSTŘEDÍ CÍRKEVNÍ HIERARCHIE

Prosazování církevních zájmů bylo rovněž spojeno s osobní angažovaností a přímou politickou aktivitou některých jejich představitelů. Rekrutování politických lídrů se v případě Katolické církve zdá bezpředmětné, protože II. vatikánský koncil (1962–1965), zejména prostřednictvím encyklik *Gaudium et Spes* a *Ad gentes* zapověděl aktivní účast kléru ve vládách a stranické politice. V českých polistopadových poměrech existuje několik výjimek. První z nich je katolický kněz Petr Piřha zastávající post ministra školství ve vládě premiéra Václava Klause v letech 1992–1994. Do vlády byl nominován Křesťanskodemokratickou stranou jako nestraníček. Od roku 2012 zastává Piřha významný úřad probošta Kolegiátní kapituly Věch svatých na Pražském hradě. Média jej prezentují jako blízkého spolupracovníka a poradce pražského arcibiskupa Dominika Duky, který často poskytuje médiím vyjádření k řadě rozličných témat, včetně aktuální politické agendy. Například velmi razantně vstoupil do prezidentské volby, když pro deník MF Dnes označil prezidenta Zemana za skutečného diplomata. O jeho protikandidátovi Drahošovi řekl, že se v politice vůbec nevyzná.⁵⁷ Kriticky a opakovaně se vyjadřoval k mezinárodní smlouvě Rady Evropy tzv. Istanbulské úmluvě nebo k otázkám českého školství.⁵⁸ Piřhova pozice a blízkost k pražskému kardinálu zavdává ke komentářům, že vystupuje v roli neoficiálního mluvčího pražského arcibiskupství.

Druhým případem nesoucím známky přímé rekrutace a přípravy na výkon politické funkce z prostředí Katolické církve je kariéra Daniela Hermana. Po roce duchovní služby se stal sekretářem biskupa a budou-

⁵⁶ Například dnes již zesnulý Milan Badal, osobní tajemník arcibiskupa Dominika Duky se ve věci vyjádřil: „žádný z biskupů si nekupuje pochopitelně soukromý tryskáč ani Bentley, ale jsme ochotni téměř všechny ty peníze znovu dát do charitativních projektů, a to si myslím, že to by měl být předmět skutečného jednání a skutečné spolupráce,“ srov. Novinky.cz, „Duka přijme Sobotku, tím to ale asi končí,“ <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/duka-prijme-sobotku-ale-tim-to-asi-skonci-209819> [zveřejněno 16. 11. 2013, cit. 24. 2. 2022].

⁵⁷ MF Dnes, „10 kapek volebního rozumu,“ <https://www.pressreader.com/czech-republic/mf-dnes/20180124/281947428273962> [zveřejněno 24. 1. 2018, cit. 24. 2. 2022].

⁵⁸ IDNES, „Piřha ve svatovítské katedrále,“ https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kazani-arcibiskupstvi-katedrala-svateho-vita-svaty-vaclav-petr-pitha-istanbulska_umluva.A181009_10_domaci_lre [zveřejněno 9. 10. 2018, cit. 24. 2. 2022].

čího pražského kardinála Miloslava Vlka. Poté zastával pozici mluvčího České biskupské konference (1996–2005) a byl to právě Herman, jenž v této funkci nezvykle přivítal pád Klausovy vlády v roce 1997. Předstupněm jeho politické kariéry byla funkce ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů. Po kněžské laicizaci byl v roce 2013 zvolen za KDU-ČSL do Poslanecké sněmovny. O rok později se stal ministrem kultury a v roce 2017 pak místopředsedou KDU-ČSL. V současnosti je členem Rady vlády pro lidská práva jako poradního orgánu vlády ČR. Předsedou této Rady (2002–2006) byl i evangelický duchovní a poslanec Unie Svobody (2002–2006) Svatopluk Karásek, který by mohl být dalším případem rekrutace a přípravy na výkon politické funkce z prostředí církve. Karásek byl aktivním farníkem Českobratrské evangelické církve a poslanecký mandát získal v Praze z nevolitelného místa na základě preferenčních hlasů. Karásek ovšem nebyl prvním polistopadovým poslancem. K jeho předchůdcům patřili hned dva duchovní České evangelické církve nominovaní Občanským fórem.⁵⁹ Zřejmě vůbec prvním poslancem byl Petr Brodský, jenž byl již v prosinci 1989 kooptován do české části Sněmovny národů, k jehož významným předlistopadovým aktivitám patřilo členství ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Evangelický vikář Jan Svoboda, absolvent Evangelické teologické fakulty UK Praha a spoluzakladatel Občanského fóra byl poté druhým kooptovaným poslancem Federálního shromáždění v roce 1990.

4. KŘESŤANSKÁ TÉMATA VE VEŘEJNÉ AGENDĚ, MÉDIÍCH A POLITICE

Jak již bylo uvedeno, církve byly na počátku 90. let v obtížné situaci, neboť se vracely do veřejného života po dekadách odloučení a úkolů spojených s hledáním své nové pozice byla celá řada. Svou roli sehrála i personální situace. V případě katolického kléru byla velká část tvořena duchovními vyššího věku, mnohdy izolovanými od teologického vývoje a nových forem církevního života ve světě, které pak na duchovní působily jako kulturní šok. Církve se učily komunikovat s veřejností, médií a velmi obtížně se vracely zpět do oblasti školství, zdravotnictví a sociál-

⁵⁹ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Poslanci a orgány v jednotlivých volebních obdobích, <https://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?zvo=1> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 24. 1. 2022].

ní péče. Počet výrazných katolických intelektuálů, včetně laiků angažujících se v médiích, politice či univerzitním prostředí, by se na začátku 90. let dal spočítat na prstech jedné ruky. Pomocnou ruku církvím podala zejména média veřejné služby. Po dlouhé odmlce způsobené komunistickým režimem byli církevní představitelé mediálně atraktivní a začali dostávat prostor v médiích veřejné služby, k nimž se přidala i soukromá média. Křesťanský magazín, *Cesty víry*, *Sváteční slovo*, *Spiritualita* a další pořady byly novou programovou nabídkou veřejnoprávní České televize a Českého rozhlasu. Mediální prostor si dokázali vynutit i církevní představitelé, jenž začali ve druhé polovině 90. let vystupovat s kritikou vládní politiky personalizované v osobě předsedy vlády Václava Klause. Církevní restituce pak byly stálou politickou agendou, skrze kterou se církev dostávala do centra zájmu médií. Samotná Katolická církev od počátku 90. let intenzivně a kontinuálně artikulovala a komunikovala své zájmy formou tiskových zpráv, prostřednictvím afilevaných médií jako *Katolického týdeníku*, *Televize NOE* a *Rádia Proglas*.

V praktické politice křesťanská témata fakticky dlouhodobě zastávala jediná relevantní politická síla, kterou představovala KDU-ČSL. Stejně jako církev i strana lidová se nacházela v obtížné situaci, kdy si nesla zátěž předlistopadové minulosti strany Národní fronty. Svou koncepci sociálně tržní ekonomiky začala prosazovat až poté, kdy bylo více než jasné, že tržní model v podání české pravice se v polovině 90. let zdiskreditoval.⁶⁰ KDU-ČSL navíc zpočátku měnila svůj akcent na model sociálně tržní ekonomiky podle toho, zdali uvnitř strany převažovalo konzervativní a „silnější“ moravské, nebo české levicovější a „slabší“ křídlo strany, která se současně dělila i na stoupence „uzavřenějšího“ a „otevřenějšího“ konfesního pojetí strany.⁶¹

Nicméně z hlediska intenzity, konzistentnosti, artikulace a agregace zájmů představovala strana lidová hlavního reprezentanta zájmů církvi s už zmíněnou exkluzivitou vztahu k České biskupské konferenci. Politická agenda KDU-ČSL byla od počátku 90. let 20. století zaměřena na otázku majetkového vyrovnání státu a církví, údržbu a financování památek spravovaných církví, ale i na aktivity a legislativní návrhy dotýkající se problematiky manželství a rodiny, ochrany nenarozeného

⁶⁰ Srov. Ondřej STULÍK, „Ekonomický personalismus a politika KDU-ČSL,“ *Středoevropské politické studie/Central European Political Studies Review* 15 (2013): 196–217.

⁶¹ Petr FIALA, „KDU-ČSL v politickém systému České republiky,“ *Teologie & Společnost*, č. 6 (2003): 9.

života a obecně na etické hodnoty prožívané křesťanským způsobem. V některých agendách ovšem postupovala spíše pragmaticky. Příkladem je otázka interrupcí, kde zpočátku zastávala zpřísnění její právní úpravy. Poté se posunula k „pozitivní rodinné politice“, jejíž součástí byla i ochrana nenarozeného života jako základní programová priorita. Současně ale na své celostátní konferenci v roce 2004 nedoporučila svým poslancům a senátorům, „aby v tomto úsilí (o ochranu počatého života) podporovali použití norem trestního práva“.⁶² Shrnuto ve volebních programech strany lidové se v podstatě jednalo o ideovou agendu vycházející z postojů a právních institutů inspirovaných morálním učením církve.⁶³ Jedinou výjimkou byl společný volební program z roku 2002, kdy byla KDU-ČSL ve volební koalici s Uníí svobody. Důraz na církevní záležitosti byl upozaděn, jen obecně odkazoval k tradičním hodnotám a chyběl požadavek navrácení církevního majetku. Ten se vrátil do programu KDU-ČSL od roku 2006 společně s další církevní agendou, jako například finančním zajištěním a zvýšením kapacity církevních škol, požadavkem financování a spolupráce státu v oblasti sociální politiky s Českou katolickou charitou apod.

Druhou politickou stranou hlásící se ke křesťanství je TOP 09. Její pozice je rozdílná v tom, že z hlediska náboženských témat nelze najít nějakou významnější konkrétní agendu (např. legislativní) nebo vyjádření. Strana se zřejmě výrazně zasadila o církevní restituce a společně s KDU-ČSL hlasovala proti zdanění církevních restitucí (2019). Její postoj by se dal ovšem spíše charakterizovat jako programově proklamativní. V programových dokumentech jsou přítomna typická konzervativní a křesťanská témata jako akcent na rodinu, solidaritu vůči slabým, odpovědnost a úctu k církvi jako tradiční instituci nabízejícím lidem řád, která je vede k morálce a spravedlivému chování.⁶⁴ Negativně se staví k homosexuálním svazkům a eutanázii, které jsou v rozporu s konzervativními hodnotami. V otázce interrupce ale uznává právo ženy na vlastní volbu. Vzhledem k tomu, že nejlepší volební výsledky dosahovala TOP 09 v Praze a Středočeském kraji, lze říci, že strana je konzervativní a křes-

⁶² KDU-ČSL 2004. Celostátní konference – dokumenty, <https://www.kdu.cz/o-nas/nasilide/celostatnikonference> [zveřejněno – neuvedeno, cit. 24. 2. 2022].

⁶³ Programové priority a jednotlivé volební programy KDU-ČSL jsou převzaty z oficiální webové stránky strany www.kdu.cz/home.

⁶⁴ Programové priority TOP 09 a jednotlivé volební programy jsou citovány z oficiálního webu strany: www.top09.cz nebo např. <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2010>.

řanská, ale spíše deklaratorně a kulturně, aby neodradila své městské, zřejmě liberálně orientované voliče. Ty podle volebních měření převzala od marginalizovaných nebo zaniklých pravicových stran občanského typu jako KDS, ODA, Unie Svobody a také části Strany zelených.⁶⁵

V některých ideových agendách ovšem získávala církev podporu širšího spektra politických stran. Asi nejvýznamnějším případem je tzv. Istanbulská úmluva. Biskupové českých a moravských diecézí, ale i další církevní představitelé ji označovali za ideologické nebo ideové povahy. Odmítli je s tím, že Úmluva o lidských právech a Smlouva o EU dostatečně chrání lidskou důstojnost, svobodu, demokracii, rovnost, dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin.⁶⁶ Tento postoj byl v souladu s dlouhodobou pozicí Katolické církve, jež se obecně kriticky vyjadřovala k přijatelnosti některých forem Global governance, zejména k lidskoprávní agendě mající do „značné míry charakter ideologického ‚humanrightismu‘, který jak uvádí Benedikt XVI. v *Caritas in veritate*, činí z původně žádoucí a sociální naukou církve integrované ideje lidských práv problematický koncept, jež poškozují a vytěsňují vědomí a uplatňování podstatných hodnot“.⁶⁷ Z českých politických stran se k odmítnutí ratifikace smlouvy přihlásila většina parlamentních stran nejen KDU-ČSL a TOP 09, ale velmi aktivně také hnutí ANO, ODS a SPD.

ZÁVĚR

Jak bylo na začátku uvedeno, jedná se o případovou studii, v níž byly dílčí a průběžné závěry uvedeny v jednotlivých kapitolách. Text byl pokusem popsat vybrané aktivity církví ve vztahu k politické reprezentaci a politice obecně. Ve studii byly uvedeny reprezentativní a obvyklé typy aktivit církví a politických stran s vědomím, že některé mohly být upozaděny, a to i přes objektivní snahu subjektivovány autorem. Studie pro-

⁶⁵ Strana zelených v České republice v období předsednictví Martina Bursíka (2005–2009) měla spíše liberální programovou orientaci než typicky levicovou, jako mají obvykle strany tohoto typu v západní Evropě. Strana zelených byla součástí vládní koalice společně s ODS a KDU-ČSL premiéra Mirka Topolánka (2007–2009).

⁶⁶ Církev.cz, „Církev ke schvalování tzv. Istanbulské úmluvy v ČR,“ <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180625cirkve-ke-schvalovani-tzv-istanbulske-umluv-y-v-cr> [zveřejněno 25. 6. 2018, cit. 24. 2. 2022].

⁶⁷ Roman Mířka, „Lidská práva v kontextu Global Governance,“ *Studia Theologica* 16, č. 1 (2014): 196–208.

to neměla ambice na jejich základě dělat obecné závěry, ale poskytnout důležitý pohled a přispět k porozumění postavení církve v České republice po roce 1989.

Religions and Churches in the Political Life of the Czech Republic After 1989

Keywords: Churches; the Catholic Church; Czech Political Parties; Czech Bishops' Conference; Churches and Politics; Church Restitution; The Position of Churches and the Influence of Religion on the Public and Politics

Abstract: The aim of this study is to analyse the position of churches and the influence of religion in the public and political life of the Czech Republic after 1989. Attention is also focused on the relationship between churches and political parties, the calls of churches to participate in elections and whether they called for the support of specific political parties. The study also looks at the recruitment of political leaders from the *church's hierarchy* and major Christian issues in the public agenda, media and politics. The study is linked to additional sources and literature.

doc. Mgr. Tomáš Jarmara, Ph.D.
Katedra výchovy k občanství
Pedagogická fakulta, Ostravská
univerzita
Fráni Šrámka 5
709 00 Ostrava
tomas.jarmala@osu.cz